

Magyar Politikatudományi Tanulmányok

(MPT)

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Békés Márton, Fricz Tamás, Galló Béla,
Gyurácz Ferenc, Horváth Ágnes, Máthé Áron,
Nyári Gábor, Pokol Béla, Simon János, Stumpf István,
Szabó Máté, Szabó Tibor, Szilágyi Péter, Tóth I. János,
Török Bernát, Varga Csaba, Zárug Péter Farkas

TANULMÁNYOK

Josep M. Colomer: Az Európai Birodalom bizonytalan jövője

Pokol Béla: A populizmus, mint a demokrácia dehonosztáló elnevezése
- avagy az eredeti demokrácia-felfogás dehonosztálása

Fricz Tamás: A neoliberalizmus és demokrácia konfliktusa a 21.
században

Simon János: A magyar köztársasági elnökök népszerűsége az
elmúlt 30 évben (1990-2021)

Kossuth Borbála: A migráció, a bevándorlás és a menekültügy
szabályozása az EU-ban (2010-2020)

Cserniczkó Itván - Híres-László Kornélia - Máté Réka: Kisebbségi
nyelvek Ukrajnában

Lóránt Károly: Be nem váltott NATO-ígéretetek Gorbacsovtól az ukrajnai
háborúig

VÁLASZTÁSOK

Koudela Pál: Szlovákiai parlamenti választások (2023. szept. 30.)

Németh György: A lengyel választások (2023. okt. 15.)

Politikusi életutak

POLITIKUSI ÉLETUTAK

Nyakas Szilárd: Id. Antall József - A magyarságpolitikus

Máthé Áron - Horváth Angelus: Rátz Kálmán: Egy különös életút
tanulságai

KÖNYVEKRŐL

Szabó Tibor: Csurka István - Széljegyzetek egy politikusi életútról
szóló könyvhöz

Szász István Tas: Egy régen várt tanulmánykötet Csurka Istvánról

5-6

MAGYAR POLITIKATUDOMÁNYI TANULMÁNYOK - 2022 3. évf. 5-6. szám

Magyar Politikatudományi Tanulmányok

Független
társadalomtudományi
folyóirat

2023. 3. évfolyam 5-6. szám

TANULMÁNYOK

Josep M. Colomer

Pokol Béla Fricz Tamás

Simon János Kossuth Borbála

István Cserniczkó - Kornélia Híres-László - Réka Máté

Lóránt Károly

VÁLASZTÁSOK

Koudela Pál Németh György

POLITIKUSI ÉLETUTAK

Nyakas Szilárd Máthé Áron - Horváth Angelus

KÖNYVEKRŐL

Szabó Tibor Szász István Tas

Magyar Politikatudományi Tanulmányok

Magyar Politikatudományi Tanulmányok
(MPT)

Független társadalomtudományi folyóirat

2023. 3. évfolyam 5–6. száma

CEPoliti Kiadó
2023

A Magyar Politikatudományi Tanulmányok (MPT)

(Független társadalomtudományi folyóirat)

Alapítva 2022. nov. 10.

Megjelenik negyedévente

SZERKESZTŐSÉG

Simon János főszerkesztő,

Ignác Lilla, Koudela Pál, Kovács Attila, Simon Bálint, Huszár Szabolcs

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Békés Márton, Fricz Tamás, Galló Béla, Gyurácz Ferenc, Horváth Ágnes, Máthé Áron, Nyári Gábor, Pokol Béla, Simon János, Stumpf István, Szabó Máté, Szabó Tibor, Szilágyi Péter, Tóth I. János, Török Bernát, Varga Csaba, Zárug Péter Farkas

MPT

Szerkesztőség címe: 1037 Budapest, Bojtár utca 5.

Felelős kiadó: dr. Simon János főszerkesztő

Tanulmányokat, recenziókat az alábbi címre várunk:

e-mail: janosSimon11@gmail.com

Design, DTP: Simon Bálint

e-mail: simonbalint1@gmail.com

ISSN 2939-7138

A folyóirat a Bethlen Gábor Alapkezelő Nonprofit Zrt. támogatásával készült! (CNPKP-1-2021/1-000028-VAL sz.)

CEPoliti Kiadó

Budapest,

2023

TARTALOM

Előszó:	7

TANULMÁNYOK

Josep M. Colomer: Az Európai Birodalom bizonytalan jövője	9
Pokol Béla: A populizmus, mint a demokrácia dehonesztáló elnevezése - avagy az eredeti demokrácia-felfogás dehonesztálása	13
Fricz Tamás: A neoliberalizmus és demokrácia konfliktusa a 21. században	29
Simon János: A magyar köztársasági elnökök népszerűsége az elmúlt 30 évben (1990-2021)	45
Kossuth Borbála: A migráció, a bevándorlás és a menekültügy szabályozása az EU-ban (2010-2020)	57
Csernicskó István – Híres-László Kornélia – Máté Réka: Kisebbségi nyelvek Ukrajnában	65
Lóránt Károly: Be nem váltott NATO-ígéreték Gorbacsovtól az ukrajnai háborúig	91

VÁLASZTÁSOK

Koudela Pál: Szlovákiai parlamenti választások (2023. szept. 30.)	109
Németh György: A lengyel választások (2023. okt. 15.)	121

POLITIKUSI ÉLETUTAK

Nyakas Szilárd: Id. Antall József – A magyarságpolitikus	133
Máthé Áron - Horváth Angelus: Rátz Kálmán: Egy különös életút tanulságai	147

KÖNYVEKRŐL

Szabó Tibor: Csurka István - Széljegyzetek egy politikusi életútról szóló könyvhöz	171
Szász István Tas: Egy régen várt tanulmánykötet Csurka Istvánról	177
Kivonatok és szerzők	215

Kisebbségi nyelvek Ukrajnában

Bevezetés

Ukrajnában a nyelvi kérdés erősen átpolitizált. Erre mind a kutatók¹, mind pedig a nemzetközi szervezetek szakértői² többször felhívták a figyelmet. Kiemeli ezt a tényt a Velencei Bizottságnak „Az ukrán mint államnyelv működésének biztosításáról” című törvényről kiadott véleménye is a 18. bekezdésében: „Ukrajnában a nyelvhasználat már hosszú ideje nagyon érzékeny kérdés, amely többször is a különféle választási kampányok egyik fő témájává vált, és továbbra is vita tárgyát képezi – és néha feszültségeket is kelt – az ukrán társadalmon belül, valamint Ukrajna egyes nemzeti kisebbségeinek anyaországaival”.³

Ukrajna geopolitikai és földrajzi helyzetének sajátosságai, a Szovjetuniótól örökölt területe, régióinak eltérő politikai, történeti, gazdasági, kulturális és társadalmi fejlődése⁴, lakosságának heterogén etnikai, nyelvi és felekezeti összetétele⁵, valamint az a tény, hogy minden szomszédos állam névadó nemzetének képviselői jelen vannak állampolgárai között, a nyelvi kérdést bel- és külpolitikai, továbbá biztonságpolitikai problémává teszik⁶.

A nyelvi kérdés és a biztonságpolitika összefüggéseit igazolja az országban 2013 ősze óta dúló fegyveres konfliktus is. A Krím megszállásának és az Ukrajna keleti régióiban máig dúló, több ezer halálos áldozattal járó fegyveres konfliktus kitöréséhez ürügyként használták fel a nyelvi konfliktusokat. „A mai ukrainai helyzet példája annak,

1 Id. Shumlianskyi 2010, Stepanenko 2003, Kulyk 2008, Zabrodszkaja – Ehala 2013, Uliasiuk 2012

2 Assessment and Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities on the Draft Law “On Languages in Ukraine” (No. 1015-3). Hága, 2010. december 20. <https://iportal.rada.gov.ua/en/news/page/news/News/News/37052.html>; Opinion on the Draft Law on Languages in Ukraine. A Velencei Bizottság 86. plenáris ülésén fogadta el (Velence, 2011 március 25-26). [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)008-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)008-e); *Ukraine: UN Special Rapporteur urges stronger minority rights guarantees to defuse tensions*. Genf, 2014 április 16. <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=14520>.

3 European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Ukraine. Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. CDL-AD(2019)032. Opinion No. 960/2019. Strasbourg, 2019 december 9. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e).

4 Karácsonyi et al. 2014

5 Kocsis et al. eds. 2008

6 Cserniczkó 2022a

hogyan válik a nyelvi és kulturális háború előfeltételévé és hivatalos alapjává egy valódi hadjáratnak” – írta például Drozda⁷. „Bárhonnan nézzük, a jelenlegi orosz–ukrán háború a nyelv miatt kezdődött. Ez vitathatatlan tény. Oroszország épp a nyelvi tényezőt használta fel mint az agresszió okát – azzal magyarázva, hogy meg kell védenie az orosz ajkú polgárokat Ukrajnában” – foglalta össze a konfliktus okait Osnach⁸. Sakwa⁹ is úgy véli, hogy az Ukrajna keleti részén kirobbant konfliktusnak a nyelvkérdés volt az egyik kiváltó oka.

A Szovjetunió széthullása után az ukrán nemzetépítést jelentősen megkönnyítette a kommunizmust építő birodalom föderatív felépítése: az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság (viszonylag) pontosan rögzített külső és belső közigazgatási határokkal rendelkezett; saját kormánya volt Kijevben, ahol parlament és minisztériumok is működtek; a köztársaságnak volt saját alkotmánya és törvényekben kodifikált jogrendszere; működtek az államigazgatási hivatalok, s azokban képzett hivatalnokok dolgoztak; a közigazgatás – az orosz mellett – részben ukrán nyelven is működött; Ukrajna képviselettel bírt az ENSZ-ben. Másrészt azonban – a mély gazdasági válság és a társadalmi, politikai átalakulás okozta sokk mellett – a modern ukrán nemzet formálódását megnehezítette a jelentős orosz közösség, amely egyik napról a másikra szociológiai értelemben kisebbségi helyzetbe került a függetlenné vált Ukrajnában¹⁰.

Az etnikai-nyelvi helyzet Ukrajnában 2014 előtt

A többmillió ukrán orosz közösség úgy vált hirtelen kisebbséggé, azaz *de jure* alárendelt státuszúvá, hogy korábban a szovjet birodalom nyelvileg és kulturálisan privilegizált csoportjához tartozott. “Oroszok milliói feküdtek le az egyik országban, és külföldön ébredtek fel, egyik napról a másikra kiderült, hogy nemzeti kisebbségek a volt szovjet tagköztársaságokban, és az orosz nép a világ egyik legnagyobb, ha nem a legnagyobb megosztott népévé vált” – mondta Vlagyimir Putyin erről a Kremlben 2014. március 18-án tartott beszédében.¹¹ Valójában azonban *de facto* a kedvező gazdasági, politikai és

7 Drozda 2014

8 Osnach 2015

9 Sakwa 2015

10 Brubaker 1996

11 Address by President of the Russian Federation. Vladimir Putin addressed State Duma deputies, Federation Council members, heads of Russian regions and civil society representatives in the Kremlin. March 18, 2014. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>

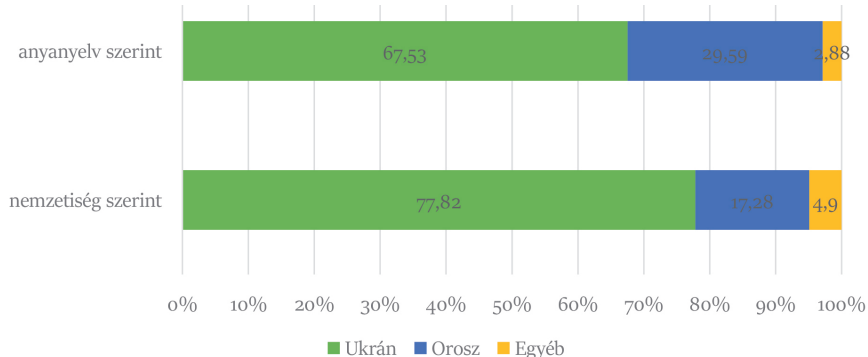
kulturális pozíciókat jelentős részben az államváltás után is sikerült átmentenie az ukrain orosz közösségnek.

A nagyszámú orosz nemzetiségű mellett az orosz nyelv pozícióit erősítették a nyelvileg asszimilálódott, illetve a hétköznapiakban az orosz nyelvet használó ukrán állampolgárok milliói. A 2001-es census idején az orosz nemzeti kisebbséghez tartozók aránya 17,28% volt az országban, az orosz anyanyelvűeké viszont jóval magasabbnak bizonyult (1. ábra). Ennek fő oka, hogy 5,5 millió ukrán nemzetiségű vallotta orosz anyanyelvűnek magát (1. táblázat).

1. táblázat. Ukrajna lakossága anyanyelv és nemzetiség szerint a 2001-es census adatai alapján

NEMZETISÉG ÉS ANYANYELV	FŐ	%
ukrán nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	31 970 728	66,27
orosz nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	328 152	0,68
ukrán anyanyelvű nemzeti kisebbségek	278 588	0,58
UKRÁN ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	32 577 468	67,53
orosz nemzetiségű orosz anyanyelvűek	7 993 832	16,57
ukrán nemzetiségű orosz anyanyelvűek	5 544 729	11,49
orosz anyanyelvű nemzeti kisebbségek	735 109	1,52
OROSZ ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	14 273 670	29,59
kisebbségek, akiknek anyanyelve és nemzetisége megegyezik	1 129 397	2,34
kisebbségek, akik valamely más kisebbség nyelvét tekintik anyanyelvüknek	260 367	0,54
KISEBBSÉGI ANYANYELVŰ ÖSSZESEN	1 389 764	2,88
UKRAJNA ÖSSZESEN	48 240 902	100

1. ábra. Ukrajna lakosságának összetétele nemzetiség és anyanyelv szerint (a 2001-es census adatai alapján)

A nem ukrán nemzetiségű és anyanyelvű ukrán állampolgárok közül messze kiemelkednek az orosz nemzetiségűek és anyanyelvűek. Ukrajna etnikai kisebbségei között 77,89%, a nyelvi kisebbségei között pedig 91,13% volt az oroszok aránya 2001- ben (2. táblázat).

2. táblázat. Ukrajna kisebbségi állampolgárai nemzetiség és anyanyelv szerint a 2001-es census adatai alapján

kisebbségi	fő (%)	ebből:	fő	az össz-lakosság %-ában	a kisebbségek %-ában
Nemzetiség szerint	10 699 209 (22,18%)	Orosz	8 334 141	17,28	77,89
		Egyéb	2 365 068	4,90	22,11
Anyanyelv szerint	15 663 434 (32,47%)	Orosz	14 273 670	29,59	91,13
		Egyéb	1 389 764	2,88	8,87

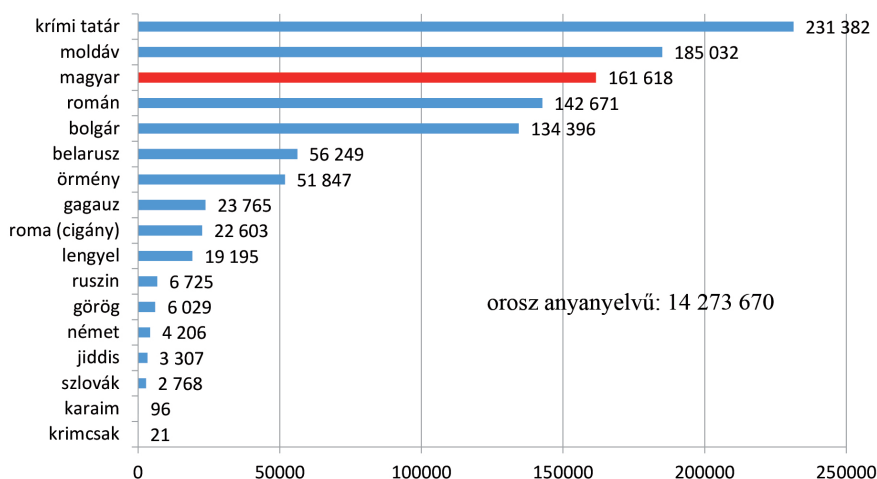
A 2001-es népszámlálás idején Ukrajna lakosságán belül az ukrán és orosz nemzetiségűek együttes aránya 95 százalék volt, e két nyelv beszélői pedig együtt az összlakosság 97 százalékát alkották.

A fenti adatokból jól látható, hogy Ukrajnában a kisebbségi kérdés csaknem egyet jelent az orosz közösség ügyével. Az ukránok és az oroszok mellett a többi etnikai vagy nyelvi csoport aránya, súlya – beleértve a magyarokat is – nem számottevő.

A kisebbségi nyelvek beszélőinek száma között is jelentős eltérések vannak. A mindmáig első és egyetlen, 2011. évi ukrainai népszámlálás adatai szerint az oroszok után a legnagyobb csoportot a krími tatár nyelv beszélői alkották, akik száma a 200 ezret is meghaladta. Őket a moldáv, a magyar, a román és a bolgár nyelv beszélői követték. A többi kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélőinek száma nem érte el a 100 ezer főt (2. ábra). Azt persze nem lehet tudni, hogy

a census óta eltelt idő alatt hogy alakult az egyes etnikai és nyelvi csoportok lélekszáma, különös tekintettel a 2014-ben kezdődött és 2022 februárjában a végletekig kiélezetté váló helyzetre.

2. ábra. A kisebbségi nyelvek anyanyelvi beszélőinek száma Ukrajnában a 2001-es népszámlálás adatai alapján (A ruszin nyelv beszélőit az ukrán anyanyelvűek között tartották számon.)

Ukrajna egyik jellemzője a kétnyelvűség széles körű elterjedtsége¹². „Ukrajna gyakorlatilag kétnyelvű ország, ahol, úgy tűnik, mindenki egyaránt ért ukránul és oroszul, és ahol a döntő többség (a különféle közvélemény-kutatások során a válaszadók nagyjából kétharmada) azt állítja, hogy szinte folyékonyan beszél mindkettőt” – foglalja össze a helyzetet Rjabcsuk¹³.

A 2001-es népszámlálás adatai alapján Ukrajna lakosságának 56,84%-a anyanyelvén kívül még legalább egy nyelven „szabadon beszél”-t. Ez az arány a városban élők körében 63,23%, a falusi lakosok között 43,92% volt¹⁴. Mivel az adatok között a csecsemők és az aggastyánok nyelvtudása is szerepelt, Lozynskyi (2008: 254) becslései szerint a felnőtt népesség 80%-a beszélt anyanyelve mellett még (legalább) egy nyelvet szabadon.

Az ország lakosságának 87,84%-a beszélt ukránul, 67,71%-a pedig oroszul 2001-ben (3. táblázat). Az orosz nemzetiségűek 58,76%-a rendelkezett jó ukrán nyelvtudással, az ukránoknak pedig az 58,07%-a tudott jól oroszul a census adatai szerint¹⁵.

12 Besters-Dilger ed. 2008, Bowring 2014, Bilaniuk 2010, Maiboroda 2008

13 Rjabcsuk 2015

14 Lozynskyi 2008

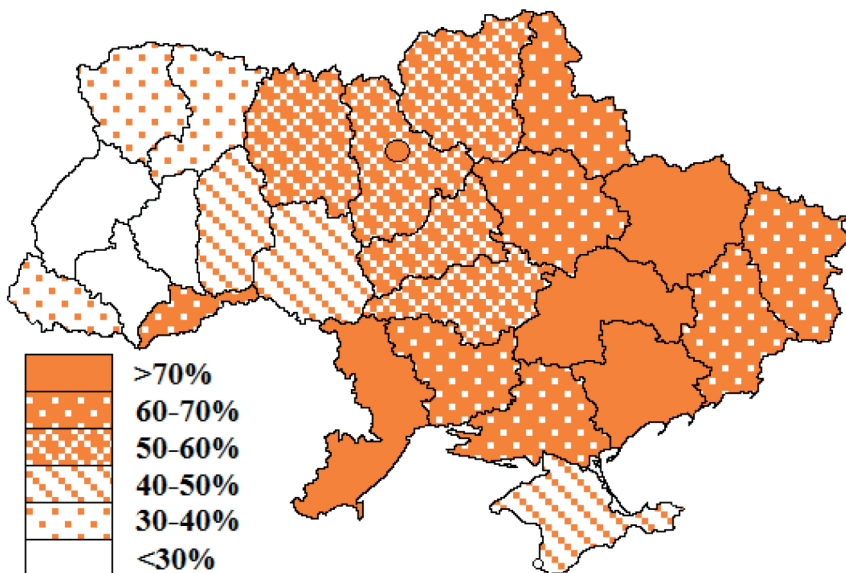
15 Lozynskyi 2008. 216

3. táblázat. Az ukrán és az orosz nyelvet „szabadon beszélők” száma és aránya Ukrajnában a 2001-es census adatai alapján

fő		beszél ukránul		beszél oroszul	
		az össz- lakosság %-ában	fő	az össz- lakosság %-ában	fő
összesen		42 374 848	87,84	31 698 051	67,71
ebből	anyanyelvként	32 577 468	67,53	14 273 670	29,59
	másodnyelvként	9 797 380	20,31	17 424 381	36,12

Jóval több volt a kétnyelvűek aránya az ország keleti (főként oroszok lakta) területein, mint a (túlnyomórészt ukrán) nyugati végeken (3. ábra)

3. ábra. Az anyanyelvük mellett még (legalább) egy nyelvet „szabadon beszélők” aránya Ukrajnában a 2001-es census adatai alapján (Készült Lozyns’kyi 2008: 246 alapján.)

A szociológiai, szociolingvisztikai kutatások is a kétnyelvűség széles körű elterjedtségét igazolják. Az ország bizonyos részein és több helyzetben (például a popkultúrában) az orosz nyelv dominancia figyelhető meg¹⁶.

Az ukrainai kétnyelvűség jellege elsősorban a történelmi tényezőknek a következménye. Többek között annak, hogy a Szovjetunió fennállása idején az orosz nyelv erősebb támogatásban

¹⁶ Csernicskó 2022a

részesült a Szovjetunióhoz tartozó Ukrajnában, mint az ukrán és más nyelvek¹⁷.

A Szovjetunió végnapjaiban és a birodalom széthullását követően mind az ukránok, mind pedig a románok, magyarok, lengyelek stb. körében felerősödött a saját kultúra és nyelv iránti érdeklődés, megjelentek a saját nyelv használati körének kiterjesztésére irányuló igények a korábban privilegizált helyzetű orosz nyelv pozícióival szemben. Ebben az időszakban és az ukrán szuverenitás első éveiben a többségi nemzet (az ukránok) és az országban élő kisebbségek céljai e téren egybeestek. Ám miközben az ukrán többség és a kisebbségek helyzete a Szovjetunióban több szempontból megegyezett, 1991 után a saját nyelv pozícióinak erősítésére irányuló párhuzamos törekvések keresztezik egymást: az ukrán állami nyelvpolitika ahhoz ragaszkodik, hogy mindazokat a funkciókat, melyekkel korábban az orosz nyelv rendelkezett, az ukrán vegye át, a nemzeti kisebbségek viszont szintén szeretnék anyanyelvüket használni minél több nyelvhasználati szinten¹⁸. Ennek következtében Ukrajna függetlenné válása után az egyébként is problémákkal terhelt, politikai és gazdasági krízisekkel teli átmeneti helyzetben a nyelvi helyzet konfliktusokat generált. Ezek a konfliktusok máig nem simultak el teljes mértékben. A konfliktus abból fakad, hogy az államszervező etnikum (az ukrán) a nyelvek nyilvános, szimbolikus terében kizárólagos szerepre törekszik.

A történelmi sérelmekért revansra vágyó, türelmetlenül ukránosító nyelvpolitikát annak ellenére erölteti az ukrán politikai elit, hogy 2014 tavasza óta az ország lakossága etnikai és nyelvi szempontból sokkal homogénebb lett. Ennek egyik oka, hogy a Kijev által nem kontrollált kelet-ukrajnai Doneck és Luhanszk megye, illetve az Oroszország által a nemzetközi joggal ellentétes módon annektált Krím félsziget jelentős orosz etnikumú és orosz anyanyelvű lakossággal rendelkezik. A krími tatárok jelentős része is a Moszkva által kontrollált Krím félszigeten maradt. Így az egyértelműen ukrán dominanciájú nyugati területek súlya komolyan nőtt az országban. A háborús helyzet és az egyes területek feletti kontroll elvesztése nagymértékben megerősítette a hazafias érzelmet és a nemzeti öntudatot a korábban az orosz nyelvet beszélő, esetleg orosz orientációjú ukrán állampolgárok egy része körében is.

17 Motyl 1985

18 Beregszászi – Cserniczkó 2020

A központi nyelvpolitikának ebben az összetett helyzetben kellene egyensúlyt találni az államnyelv támogatása és a kisebbségi nyelvek védelme között¹⁹. Amint azonban az alábbiakban bemutatjuk, a 2019. április 25-én Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa (parlamentje) által megszavazott Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv működésének biztosításáról” sajnos nem alkalmas sem arra, hogy erősítse a társadalmi konszenzust, sem pedig arra, hogy elősegítse a társadalmi megbékélést, és nem teremti meg a szükséges egyensúlyt.

Ukrajna nyelvpolitikája 2014 után

A kijevi kormány 2014 után számos olyan új törvényt fogadott el, amelyek jelentősen szűkítik a kisebbségi nyelvek használatának jogát és lehetőségét. Például Ukrajna törvénye „Az állami szolgálatról”(2015)²⁰; Az elektronikus sajtó nyelvét megváltoztató törvények (2017)²¹; Ukrajna törvénye „Az oktatásról” (2017)²²; Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv működésének biztosításáról”(2019)²³; Ukrajna törvénye „Az általános középfokú oktatásról” (2020)²⁴; az őshonos népekről szóló törvény (2021)²⁵, az ukrainai nemzeti kisebbségekről (közösségekről) szóló törvény (2022)²⁶, valamint a felsőoktatási törvény módosítása (2019)²⁷. A 2012-ben elfogadott nyelvtörvény hatályon kívül helyezése szintén jelentősen visszaszorította a regionális vagy kisebbségi nyelvek

19 Deen – Romans 2018

20 Закон України «Про державну службу» [Ukrajna közszolgálati törvénye]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

21 Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» [„Az audiovizuális (elektronikus) média nyelvére vonatkozó egyes ukrainai törvények módosítása“]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2054-19#Text>

22 Закон України «Про освіту» [Ukrajna törvénye az oktatásról]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

23 Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [Ukrajna törvénye „Az ukrán nyelv államnyelvként való működésének támogatásáról“]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>. The text of the law in English translation: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2019\)036-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2019)036-e)

24 Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Ukrajna törvénye a teljes általános közép fokú oktatásról]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

25 Закон України «Про корінні народи України» [Ukrajna törvénye "Az ukrán őslakos népekről"]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>

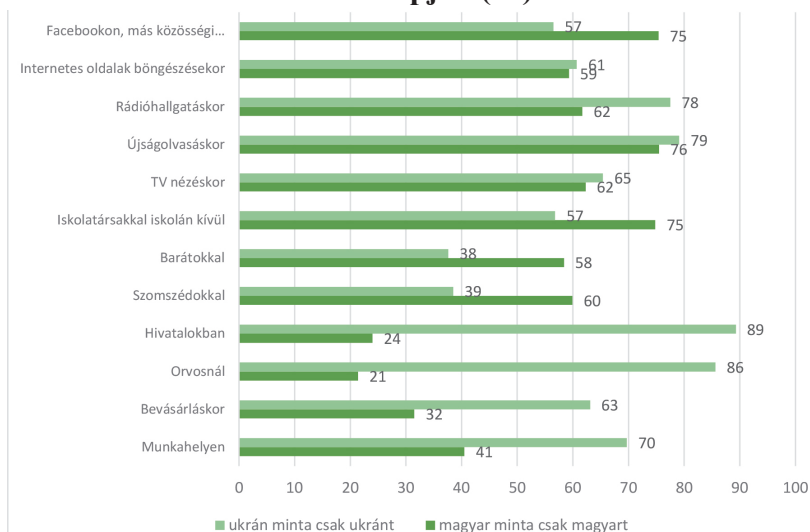
26 Закон України «Про національні меншини (спільноти) Укrajни» [Ukrajna törvénye „Az ukrainai nemzeti kisebbségekről (közösségekről)“]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>

27 Закон України «Про вищу освіту» [Ukrajna törvénye „A felsőoktatásról“]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20140701>

beszélőinek jogait²⁸. Ezek a jogszabályi változások jelentős hatással vannak az Ukrajnában élő kisebbségek nyelvi jogaira. Ezt néhány konkrét példán keresztül mutatjuk be.

A nyelvi jogi viszonyok döntően befolyásolják, hogy az egyes élethelyzetekben mely nyelvek használata kötelező, megengedett vagy éppen tiltott. Egy 2016-ban a kárpátaljai ukránok és magyarok körében, összesen 1200 adatközlő bevonásával készült vizsgálat adataiból kiderül, hogy az ukrán anyanyelvűek statisztikailag szignifikánsan több helyzetben és nagyobb arányban használhatják kizárólag az ukrán nyelvet, és általában nem kényszerülnek arra, hogy más nyelvet is használjanak²⁹. Látható ugyanakkor, hogy a kizárólag a magyar nyelvet használók aránya csak a magánszférához sorolható helyzetekben kimagasló. A magyarok csupán a szomszédokkal, a barátokkal, az iskolatársakkal és a közösségi hálón történő kommunikáció során használják az ukrán minta adatközlőinél gyakrabban csak a magyar nyelvet. A magyarok tehát a legtöbb szituációban arra kényszerülnek, hogy anyanyelvük mellett vagy helyett egy másik nyelvet használjanak (4. ábra).

4. ábra. Az anyanyelv kizárólagos megjelenése különböző nyelvhasználati színtereken az ukrán és a magyar mintában a Tandem 2016 kutatás adatai alapján (%)

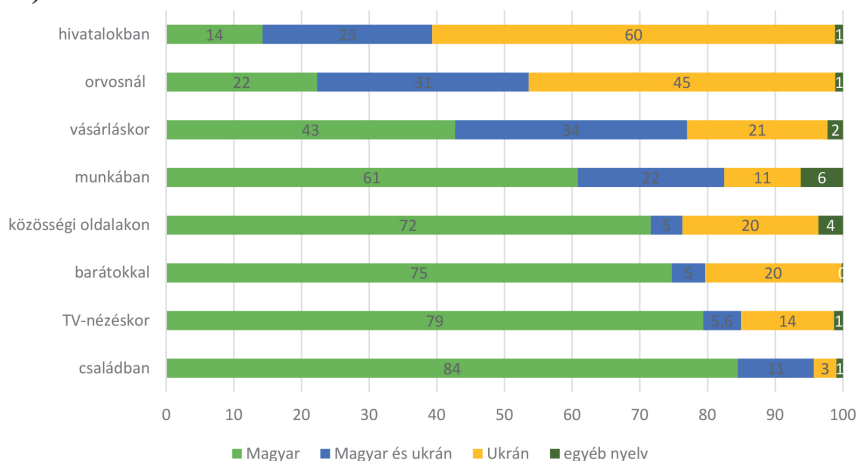

28 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» від 28. 02. 2018 р. № 2-п/2018 [Ukraina Alkotmánybíróságának határozata Ukrajna 57 népképviselőjének alkotmányjogi beadványa ügyében az Ukrajna „Az állami nyelvpolitika elveiről” szóló, 2018. február 28-i törvény Ukrajna alkotmányának való megfeleléséről, No. 2-p/2018]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#Text>

29 Csernicskó–Hires-László 2019

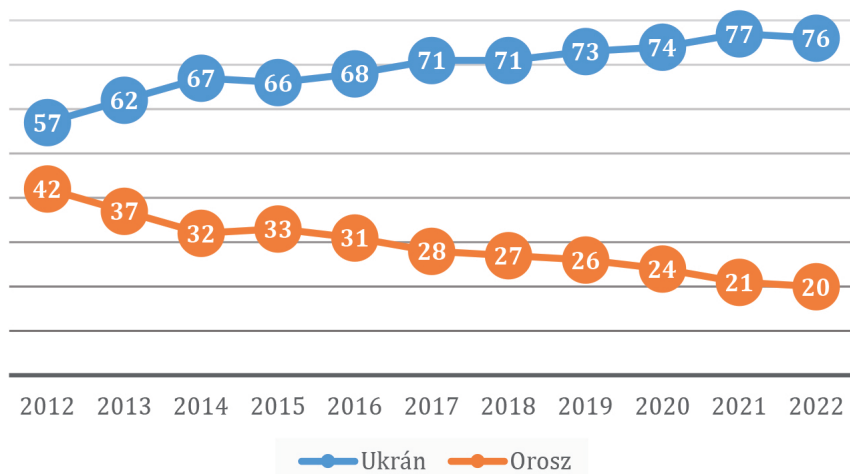
A Kárpát-medencében élő 15-29 éves magyar fiatalok körében 2020-ban végzett kérdőíves felmérés adatai alapján is azt láthatjuk, hogy az Ukrajnában élő magyar fiatalok, ha tehetik, inkább a nem hivatalos szintereken használják a magyar nyelvet, de ahogy haladunk a hivatalos szintér felé, úgy válik egyre dominánsabbá az ukrán nyelv használata (5. ábra).

5. ábra. A kárpátaljai magyar fiatalok nyelvhasználata különböző szintereken a 2020-as kérdőíves felmérés alapján (N=500, %)

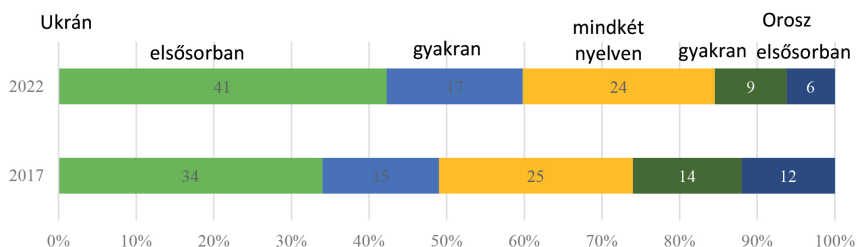

Az államnyelv megerősítésére tett intézkedések folyamatosan háttérbe szorították a kisebbségi nyelveket, és az Ukrajnában élő kisebbségek csak a magánszférában használhatják azokat. A RaitingGroup kutatóközpont 2012 óta rendszeresen végez telefonos felméréseket a felnőtt lakosság körében, minden alkalommal 1000 fős, nem, életkor és településtípus szerinti reprezentatív minta alapján. Adataik alapján jól látható, hogy a mindennapi használatban az ukrán nyelv hogyan került előtérbe és szorította ki az orosz nyelvet (6. ábra)

6. ábra. A mindennapi nyelvhasználat Ukrajnában a RaitingGroup által az elmúlt 10 évben végzett felmérések alapján (%)³⁰

7. ábra. A mindennapi nyelvhasználat egy- és többnyelvűsége Ukrajnában az elmúlt 5 évben (%)

Ukrajna hosszú ideig biztosította a területén élő kisebbségek számára az anyanyelvi oktatáshoz való jogot. Az ukrán alkotmány³¹ 53. cikkének 5. része a következőket mondja ki: „A nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgároknak a törvénnyel összhangban garantált a jog, hogy anyanyelvükön tanulhassanak, vagy anyanyelvüket állami és községi oktatási intézményekben vagy a nemzeti kulturális szervezetek segítségével tanulhassák”. Az 1989 és 2012 között hatályos nyelvtörvény 25. cikke a fentieknél szélesebb körű jogokat kodifikált³². Az állampolgárok elidegeníthetetlen jogaként határozta meg, hogy a szülők szabadon választhatják meg gyermekeik

30 https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html

31 Конституція України [Ukrajna alkotmánya]. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

32 Закон України «Про мови в Українській РСР» [Ukrajna törvénye a nyelvekről az Ukrán Szovjetunióban]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11>

oktatásának nyelvét, és garantálta minden gyermek jogát az anyanyelvi tanuláshoz. A 2012-es nyelvtörvény 20. cikke szerint „az oktatás nyelvének megválasztásához való jog az állampolgárok elidegeníthetetlen joga, az államnyelv kötelező elsajátítása mellett, ami elegendő az ukrán társadalomba való beilleszkedéshez”. A törvény idézett cikke szerint Ukrajna polgárainak garantálták a jogot, hogy az oktatás minden szintjén, az óvodától az egyetemig, regionális vagy kisebbségi nyelven tanulhassanak.³³

A 2017-ben elfogadott új oktatási törvény 7. cikke³⁴, az általános középfokú oktatásról szóló törvény 5. cikke³⁵ és az államnyelvtörvény 21. cikke³⁶ azonban jelentősen megváltoztatta az oktatás nyelvére vonatkozó normákat. Ez a három jogszabály megosztja Ukrajna polgárait az oktatás nyelvére vonatkozó jogaik alapján. Az első csoportot a többségi lakosság (ukránok) alkotja: őket nem érintik a jogszabályi változások, mivel az oktatás minden szintjén anyanyelvükön tanulhatnak tovább. Az őslakos népek (krími tatárok, karaimok, krimcsakok) képviselői szintén folytathatják anyanyelvükön a tanulást. Az Európai Unió valamelyik hivatalos nyelvét anyanyelvként használó nemzeti kisebbségek képviselői (pl. magyarok, románok, szlovákok, bolgárok, lengyelek) az általános iskolákban (1-4. osztály) saját nyelvükön tanulhatnak, de az 5. osztálytól kezdve az éves óraszám legalább 20%-át az államnyelven kell tanítani; a 9. osztályban ennek az aránynak el kell érnie a 40%-ot; a 10-12. osztályban az éves óraszám legalább 60%-át ukrán nyelven kell tanítani. A nem uniós nyelvet beszélő nemzeti kisebbségek (oroszkok, beloruszkok) az 5. osztálytól kezdve az éves óraszám legalább 80%-át az államnyelven tanulják³⁷. Az államnyelvtörvény IX. részének 3. pontja 1. bekezdése szerint az orosz tannyelvű iskoláknak 2020. szeptember 1-jétől át kellett térniük erre az oktatási modellre. A magyar és román tannyelvű iskoláknak 2023. szeptember 1-jétől kellett volna áttérniük erre az új oktatási standardra. A nemzeti kisebbségek és nemzetközi szervezetek nyomására azonban az ukrán parlament 2023. június

33 Закон України «Про засади державної мовної політики» [Ukrajna törvénye „Az állami nyelvpolitika elveiről”]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text>

34 Закон України «Про освіту» [Ukrajna oktatási törvénye]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

35 Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Ukrajna törvénye a teljes általános középfokú oktatásról]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

36 Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [Ukrajna törvénye „Az ukrán nyelv államnyelvként való működésének támogatásáról”]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

37 Csermieskó et al. 2020/a

10-én (azaz kevesebb mint három hónappal a törvény hatálybalépése előtt) módosította a törvény szövegét. A módosítás értelmében az EU hivatalos nyelveit beszélő nemzeti kisebbségek iskoláinak egy évvel később: 2024. szeptember 1-jén kell áttérniük a fent leírt oktatási modellre.³⁸ A 2022 végén megszavazott új nemzetiségi kisebbségi törvény nem változtat a fent ismertetett oktatási modellen.

Ha figyelembe vesszük, hogy a legújabb oktatási törvény 2017-es elfogadásáig minden ukrán állampolgárnak joga volt anyanyelvén tanulni az oktatás minden szintjén, nyilvánvalóvá válik, hogy ezek az új jogszabályok hogyan korlátozzák ezeket a jogokat. Véleményében a Velencei Bizottság határozottan elítélte a nemzeti kisebbségek megkülönböztetését azon az alapon, hogy anyanyelvük hivatalos nyelv-e az EU-ban vagy sem.³⁹ Ezt az álláspontját a nemzetközi jogi testület nemcsak az oktatási törvénnyel kapcsolatban hangsúlyozta, hanem a 2019. december 9-én kiadott véleményében is, amelyben negatívan értékelte az államnyelvtörvényt.⁴⁰ Az oktatási törvény 7. cikkelyét az Európa Tanács (ET) is bírálta.⁴¹

2017. október 6-án az ukrán parlament 48 képviselője beadványt nyújtott be Ukrajna Alkotmánybíróságához⁴², amelyben az oktatási törvény alkotmányellenességének megállapítását kérte. Az Alkotmánybíróság⁴³ azonban 2019. július 16-án meghozta döntését, amelyben kimondta, hogy az oktatási törvény alkotmányos.

38 Закон України «Про внесення зміни до розділу XII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про освіту" щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3143-20#n5>

39 CDL-AD(2017)030. Opinion on the provisions of the Law on Education of 5th September 2017, which concern the use of the State language and minority and other languages in education. Opinion no. 902/2017. Strasbourg, Strasbourg, 2017. december 11. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)030-e)

40 CDL-AD(2019)032. Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. Opinion No. 960/2019. Strasbourg, 2019. december 9. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e)

41 Resolution 2189 (2017) of Parliamentary Assembly of the Council of Europe. The new Ukrainian law on education: a major impediment to the teaching of national minorities' mother tongues. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24218&lang=en>

42 Конституційне Подання щодо відповідності Конституції України (неконституційності) Закону України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII [2017. szeptember 5-i alkotmányjogi előterjesztés Ukrajna „Oktatásról szóló törvényének” Ukrajna alkotmányának való megfeleléséről, No. 2145-VIII]. http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/3_4072.pdf

43 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про освіту» № 10-p/2019. [Az ukrán alkotmánybíróság határozata Ukrajna 48 népképviselőjének alkotmányjogi beadványa ügyében Ukrajna oktatási törvényének Ukrajna alkotmányának való megfeleléséről, No. 10-r/2019.] https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_p_2019_0.pdf

Az Alkotmánybíróság határozatában még mindig nincs szó a Velencei Bizottság 2017 decemberében kiadott, e törvénnyel kapcsolatos állásfoglalásáról és az abban megfogalmazott kritikákra és ajánlásokról. Annak ellenére, hogy az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 2017. október 12-én kiadott határozatának 15. pontja kimondja, hogy „A Közgyűlés felkéri az ukrán hatóságokat, hogy teljes mértékben hajtsák végre a Velencei Bizottság soron következő ajánlásait és következtetéseit, és ennek megfelelően módosítsák az új oktatási törvényt”.⁴⁴

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2020. december 8-án kiadott határozata a következőket mondja ki: „Hajtsák végre a Velencei Bizottság 2017. szeptember 5-i, az oktatási törvény rendelkezéseiről szóló véleményében foglalt ajánlásokat”.⁴⁵

2022. december 13-án Ukrajna elfogadta a nemzeti kisebbségekről (közösségekről) szóló új törvényt. Ez a törvény azonban teljesen figyelmen kívül hagyta a nemzetközi intézmények ajánlásait és észrevételeit.⁴⁶ Nem meglepő ezek után, hogy ez a jogszabály is számos kiritikát kapott a Velencei Bizottság részéről. Az Európa Tanács Velence székhelyű jogász testülete két véleményt is kiadott a törvény kapcsán.⁴⁷

Az 1989-es és 2012-es nyelvtörvény bizonyos feltételek teljesülése esetén lehetővé tette a kisebbségi nyelvek használatát az államnyelv mellett a közigazgatásban és az önkormányzatok munkájában (Cserniczkó – Fedinec 2016). Az államnyelvtörvény 1. cikkének 1. pontja szerint azonban „Ukrajnában az ukrán nyelv az egyetlen állami (hivatalos) nyelv”. A törvény szövege alapján ez is jelentheti, hogy Ukrajnában az ukránon kívül egyetlen más nyelvnek sem lehet hivatalos nyelvi státusza, még regionális szinten sem.

Az államnyelvtörvény és a közszolgálati törvény⁴⁸ kötelezően előírja, hogy az állami tisztviselőknek ismerniük kell az államnyelvet.

44 Resolution 2189 (2017) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. The new Ukrainian Law of Education: a major impediment to the teaching of national minorities' mother tongues. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24218&lang=en>

45 Resolution CM/ResCMN(2020)13 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Ukraine. (Adopted by the Committee of Ministers on 8 December 2020 at the 1391st meeting of the Ministers' Deputies). https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a07742

46 Закон України «Про національні меншини (спільноти) України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>

47 Az első: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2023)021-e); a második: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)028-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)028-e)

48 Закон України «Про державну службу» [Ukrajna közszolgálati törvénye]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>

Ez a rendelkezés természetes és szükséges. Arról azonban egy szó sem esik ezekben a törvényekben, hogy azokon a területeken, ahol kisebbségi nyelveket használnak, olyan köztisztviselőket kell kinevezni, akik beszélik ezeket a nyelveket, annak ellenére, hogy Ukrajna a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája 10. cikke 4. pontjának c) alpontjának ratifikálásával vállalta, hogy «a lehető legnagyobb mértékben eleget tesz a regionális vagy kisebbségi nyelvet ismerő közszolgálati alkalmazottak azon kérésének, hogy kinevezzék őket azon a területen, ahol ezt a nyelvet használják».

Az államnyelvtörvény 1. cikkének 7. pontja előírja az államnyelv használatát az állami és helyi hatóságok feladatainak ellátása során, valamint az e törvényben meghatározott egyéb helyzetekben. A törvény tehát alapvetően lehetetlenné teszi a kisebbségi nyelvek használatát az állami és helyi hatóságok működésében.

Az államnyelvtörvény 12. és 13. cikke kimondja, hogy az állami szervek, valamint a helyi és regionális hatóságok munkanyelve az államnyelv. A 12. cikk 2. pontja elméletileg lehetővé teszi, hogy az állami szervezetek és a regionális és helyi hatóságok ülésein más nyelveket is használjanak. Ilyen esetekre azonban a törvény előírja, hogy mindent, ami nem az államnyelven hangzik el, le kell fordítani ukrán nyelvre. Ez lehetetlenné teszi, hogy a helyi önkormányzatok kisebbségi nyelven tartsák üléseiket. A 13. cikk 3. pontja azt is előírja, hogy a regionális vagy helyi hatóságok határozataikat és dokumentumaikat az államnyelven tegyék közzé.

A Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai Kartája ratifikálásával Ukrajna azonban vállalta, hogy lehetővé teszi „a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatát a regionális vagy helyi hatóságok keretein belül”, és ösztönzi, hogy „a regionális hatóságok hivatalos dokumentumaikat az érintett regionális vagy kisebbségi nyelveken is közzétegyék” (a Karta 10. cikke). A Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény 10. cikkének (2) bekezdése révén Ukrajna azt is vállalta, hogy a lehető legnagyobb mértékben biztosítja azokat a feltételeket, amelyek megkönnyítik a kisebbségi nyelv használatát a kisebbséghez tartozó személyek és a közigazgatási hatóságok között. Az államnyelvtörvény tehát egyértelműen ellentmond Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásainak.

A Velencei Bizottság az államnyelvtörvénnyel kapcsolatban kiadott véleményében (46. pont) egyértelműen kimondja, hogy a köztisztviselők nem kényszeríthetők arra, hogy a nem hivatalos szóbeli vagy írásbeli kommunikációban egymás között kizárólag

az államnyelvet használják. A vélemény 60. pontjában a Velencei Bizottság nemzetközi precedensekre hivatkozva arra is felhívja a figyelmet, hogy „az államnak el kell fogadnia, hogy amikor magán-személyek nem hivatalos nyelven fordulnak a hatóságokhoz, a köztisztviselők önként válaszolhatnak ezen a nyelven, ha erre képesek”⁴⁹

Az államnyelvtörvény 39. cikkének 3. része előírja, hogy az állami hatóságok, önkormányzati szervek, cégek és intézmények névtábláit, hivatalos okmányait, pecsétjeit és bélyegzőit a hivatalos nyelven kell feltüntetni. Ugyanezen cikk 4. pontja lehetővé teszi az államnyelv mellett az angol nyelv használatát is ezekben az esetekben. Elméletileg a törvény azt is lehetővé teszi, hogy az önkormányzatok, cégek és intézmények névtábláikat, hivatalos okmányaikat, pecsétjüket és bélyegzőiket az államnyelv mellett krími tatár nyelven és a nemzeti kisebbségek nyelvén állítsák elő.

A 2022 végén elfogadott kisebbségi törvény 10. cikke lehetővé teszi az ilyen feliratok elhelyezését a kisebbségi nyelven az államnyelvi szöveg alatt, ha a helyi önkormányzat erre vonatkozó határozatot hoz (és állja a kihelyezés költségeit).

Kárpátalján történelmi hagyományok alakultak ki a többnyelvű intézményi névtáblák, pecsétek, bélyegzők és hivatalos nyomtatványok használatában⁵⁰. A 2021-es év második felében azonban ezeket a kétnyelvű táblákat több településen fokozatosan felváltották az egynyelvű táblák⁵¹. A 8. ábrán látható például a Beregszászi járásban található Mezőgecse és Macsola (ukránul: Гечя, Мочола) települések névtáblája, ahol 2020-ban még ukrán–magyar kétnyelvű táblák voltak, amelyeket 2021 folyamán egynyelvű ukrán táblákra cseréltek. A legutóbbi (2001-es) népszámlálás adatai szerint az előbbi településen a magyar anyanyelvűek aránya 88,6%, az utóbbi faluban 80,2% volt.

49 European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Ukraine. Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. CDL-AD(2019)032. Opinion No. 960/2019. Strasbourg, 2019. december 9. 14–15. old. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e)

50 Csernicskó – Fedinec 2014

51 Csernicskó 2022b

8. ábra Többnyelvű intézménynév-táblák egynyelvűsítése Kárpátalján

2020 – ukrán és magyar

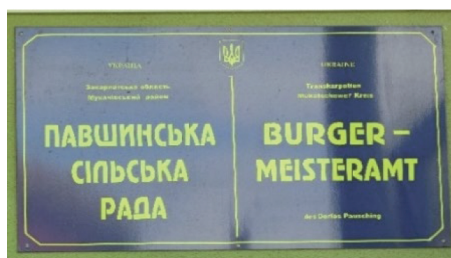
2021 – csak ukrán

A 9. ábra azt mutatja, hogy az ukrán–német és az ukrán–román jelek is fokozatosan csak ukrán nyelvűekké változtak. A képek az ukránul Павшино, németül Pausching; illetve románul Strâmtura, ukránul Глибокий Потик nevű településeken készültek 2016-ban, illetve 2021-ben. A legutóbbi (2001-es) ukrainai népszámlálás adatai alapján Pausching (Павшино) lakosainak 34,3%-a német anyanyelvű; míg Strâmtura (Глибокий Потик) faluban a román anyanyelvűek aránya 98,4% volt.

9. ábra Többnyelvű intézménynév-táblák egynyelvűsítése Kárpátalján (2)

2016 – ukrán és német

2021 – csak ukrán

2016 – ukrán és német

2021 – csak ukrán

Az államnyelvtörvény 41. cikkének 1. pontja előírja, hogy Ukrajnában a földrajzi neveknek, terek, sugárutak, utcák és egyéb közterületek, hidak stb. neveinek ukránul kell megjelenniük. Ez azonban ellentmond Ukrajna nemzetközi kötelezettségvállalásainak: lásd a Karta 10. cikkének 2. g) pontját és a Keretegyezmény 11. cikkének 3. bekezdését.

Az államnyelvtörvény 41. cikkének 2. pontja előírja, hogy a földrajzi neveket ukrán nyelvről más nyelvekre kell átírni (transzliterálni). Ez például azt jelenti, hogy az ukrán iskolákban használt magyar nyelvű tankönyvekben az ukrán Київ városnevet nem lehet a hagyományos, évszázados magyar *Kijev* alakban használni, csak a *Kyiv* alakot, a magyar nyelvű szövegekben is.

Az államnyelvtörvény 41. cikkének 4. pontja előírja, hogy a földrajzi neveket tartalmazó táblákon (például a településnévtáblákon vagy az utcaneveket feltüntető táblákon) a feliratokat ukrán nyelven kell feltüntetni. A felirat alatt vagy jobb oldalán (kisebb betűtípussal) az adott földrajzi név latin átírásban is feltüntethető. Ez a rendelkezés kizárja a földrajzi nevek hagyományos formáinak (városok, falvak, utcák, terek, folyók, hegyek stb. nevei) használatát a nemzeti kisebbségek nyelvén.

A törvény ezen rendelkezése azt jelenti, hogy a magyar nyelvben több száz éve használt városnevek, mint *Ungvár*, *Beregszász*, *Munkács*, *Nagyszőlős* (ukránul Ужгород, Берегове, Мукачево, Виноградів) stb. csak a következő formákban szerepelhetnek a helységnévtáblákon: *Uzhhorod*, *Berehove*, *Mukachevo*, *Vynohradiv*. Ez jelentős visszalépés a korábbi és jelenlegi gyakorlathoz képest, hiszen ma (2023 októberében) közel száz település névtábláján szerepel a település hagyományos magyar neve az ukrán felirat mellett, tekintettel arra, hogy a korábban hatályos törvények ezt lehetővé tették⁵².

⁵² Beregszászi 1995

Kárpátalján az ukrán–magyar helységnévtáblák mellett hagyományosan ukrán–román és ukrán–német helységnévtáblák is használatosak (lásd a 10. ábrát).

10. ábra Kétnyelvű helységnévtáblák Kárpátalján

Számos településen azonban az állami hatóságok már megkezdték a korábban kétnyelvű helységnévtáblák egynyelvűre cserélését. A 2001-es népszámlálás hivatalos adatai szerint Badaló (ukránul: Бадалово) községben a lakosok 98,2%-a, Nagydobrony (ukránul: Велика Добронь) településen pedig 97,7%-a volt magyar anyanyelvű. Mindkét falu határában kétnyelvű helységnévtábla jelezte, hogy a faluban magyarok is élnek. A 2021-es év folyamán azonban az évtizedek óta használt ukrán–magyar kétnyelvű táblákat ukrán egynyelvűekre cserélték, ahogyan az a 11. ábrán látható. Hasonló változtatásokat hajtottak végre több más településen is.

11. ábra A korábban kétnyelvű helységnévtáblák egynyelvűre cserélése Kárpátalján

Következtetések

Az utóbbi években az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna számos olyan törvényt fogadott el, amelyek szűkítik a kisebbségi nyelvhasználati jogokat. Ezekkel az új törvényekkel Kijev fokozatosan vonja vissza azoknak a jogoknak egy részét, amelyekkel a kisebbségi közösségek, például a Kárpátalján élő magyarok, már az ország függetlenné válása előtt, a Szovjetunió fennállása idején is rendelkeztek. Az ukrán alkotmány 22. cikkelyének 3. része kimondja, hogy a jogok korlátozása alkotmányellenes; új törvények elfogadásakor a már meglévő jogok szűkítése pedig megengedhetetlen. Nyilvánvaló, hogy a korábban meglévő jogok teljes vagy részleges visszavonása nem egyeztethető össze Ukrajna Alkotmányának 22. cikkével.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése⁵³ és a Velencei Bizottság⁵⁴ kritikus hangvételű véleményt fogalmazott meg a 2017-es oktatási törvényről. A Velencei Bizottság még komolyabb kritikai észrevételeket fogalmazott meg a 2019-es államnyelvtörvénnyel⁵⁵ és a 2022-es nemzeti kisebbségekről (közösségekről) szóló törvénnyel kapcsolatban.⁵⁶ Az államnyelvi törvénnyel kapcsolatban az ENSZ ukrajnai emberi jogi megfigyelői megállapítják, hogy a törvény „nem biztosít kellő egyértelműséget, és nem nyújt szilárd jogi garanciákat a kisebbségi nyelvek védelmére és használatára”.⁵⁷

Az elemzések azt is megállapították, hogy Ukrajna még a 2017-es oktatási törvény és a 2019-es államnyelvtörvény elfogadása előtt sem teljesítette maradéktalanul a Keretegyezmény és a Karta

53 Resolution 2189 (2017) of Parliamentary Assembly. The new Ukrainian Law on Education: a major impediment to the teaching of national minorities' mother tongues. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=24218&lang=en>

54 European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Opinion on the Provisions of the Law on Education of 5 September 2017 which concern the use of the state language and minority and other languages in education. Adopted by the Venice Commission at its 113th Plenary Session (8th–9th December 2017). Strasbourg (Fr), Dec. 2017, 11. 25 p. Opinion no. 902/2017 CDL-AD (2017) 030. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)030-e)

55 European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Ukraine. Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language. CDL-AD(2019)032. Opinion No. 960/2019. Strasbourg, 2019. december 9. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e)

56 European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). Ukraine - Opinion on the Law on national minorities (communities), adopted by the Venice Commission at its 135th Plenary Session (Venice, 9-10 June 2023). CDL-AD(2023)021. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2023\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2023)021-e)

57 Analytical Note on the Law “On Ensuring the Functioning of Ukrainian as the State language” 05/09/2019, p. 16. <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-07/2019.09.11%20-%20Analytical%20Note%20-%20Language%20Law%20ENG.pdf>

ratifikálásával vállalt kötelezettségeit⁵⁸. A kisebbségek nyelvhasználati jogait korlátozó közelmúltbeli törvények elfogadása azt jelzi, hogy Ukrajna nem szándékozik eleget tenni nemzetközi kötelezettségeinek.

Sajnos Ukrajna példája egyáltalán nem kirívó vagy szokatlan: „Sok állam aláírja az egyezségokmányokat, és nem tesz erőfeszítéseket azok végrehajtására”⁵⁹. Kijev hosszú éveken keresztül figyelmen kívül hagyhatta a kisebbségek nyelvi jogainak biztosítása terén vállalt nemzetközi kötelezettségeit, mivel egyetlen nemzetközi testület sem kérdőjelezte meg komolyan a jogok szűkítését⁶⁰. Így sajnos a nemzetközi szervek is hozzájárultak ahhoz, hogy Ukrajna olyan nyelv- és kisebbségpolitikát folytasson, amely teljesen vagy részben visszavonta a kisebbségektől azokat a jogokat, amelyekkel hagyományosan, hosszú időn át rendelkeztek⁶¹.

A fent vázolt adatok, valamint a nyelvi tájképes elemzésekből kiemelt példák hűen tükrözik, hogy a kisebbségi nyelvek nem csak háttérbe szorulnak a hivatalos színtereken, de használatuk fokozatosan a magánszférába kerül át.

58 lásd Nagy 2021, Cserniczkó et al. 2020, 2023, Cserniczkó – Márku 2020

59 Phillipson – Skutnabb-Kangas 2017

60 Fiala-Butora 2020

61 Cserniczkó et al. 2020

Irodalom

- Beregszászi, Anikó.** 1995/1996. Language Planning issues of Hungarian Place-names in Subcarpathia. *Acta Linguistica Hungarica*, 43. pp. 1–8.
- Beregszászi, Anikó – Csernicskó, István.** 2020. Nyelvpolitika: harc a hatalomért. *Magyar Nyelv*, 116/3. pp. 257–274.
- Besters-Dilger, Juliane** (szerk.). 2009. Language policy and language situation in Ukraine: Analysis and recommendations. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Bilaniuk, Laada.** 2010. Language in the balance: the politics of non-accommodation on bilingual Ukrainian–Russian television shows. *International Journal of the Sociology of Language* 210. pp. 105–133.;
- Bowring, Bill.** 2014. The Russian Language in Ukraine: Complicit in Genocide, or Victim of State-building? In: Lara Ryazanova-Clarce (ed.): *The Russian Language Outside the Nation*. Edingurgh University Press, Edingurgh, pp. 56–78.;
- Brubaker, Rogers.** 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 17.C
- Csernicskó, István – Fedinec, Csilla.** 2016. Four Language Laws of Ukraine. *International Journal on Minority and Group Rights* 23. pp. 560–582. DOI: 10.1163/15718115-02401004
- Csernicskó, István – Hires-László, Kornélia** 2019. Nyelvhasználat Kárpátalján a Tandem 2016 adatai alapján. In: Csernicskó István és Márku Anita szerk. *A nyelvészet műhelyeiből. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból V*. Ungvár: Atdor-Shark. pp. 65–79.
- Csernicskó, István – Márku, Anita.** 2020. Minority language rights in Ukraine from the point of view of application of the European Charter for Regional or Minority Languages. *Alkalmazott Nyelvtudomány XX(2020)/2*. DOI: <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2020.2.002>
- Csernicskó, István et al.** 2020. Ukrainian Language Policy Gone Astray: The Law of Ukraine “On Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language” (analytical overview). Törökbálint, Hungary: Termini Association.
- Csernicskó, István et al.** 2023. Hungarians and the Hungarian Language in Transcarpathia. Törökbálint, Hungary: Termini Association.

- Csernicskó, István.** 2022a. Az ukrajnai többnyelvűség színe és fonákja. Budapest: Méry Ratio Kiadó–Pro Minoritate Alapítvány.
- Csernicskó, István.** 2022b. Linguistic (Human) Rights and their Violations in Transcarpathia (1944–2022). In Erzsébet Molnár D., Natália Váradi, Karolina Darcsi, Ildikó Orosz and István Csernicskó (eds.): *Struggle for Survival: The Transcarpathian Hungarians (1944–2022)*. Méry Ratio, Budapest, 179–2020.
- Deen, Bob – Romans, William** 2018. Introduction: Shaping Language Policies to Promote Stability. In Iryna Ulasiuk, Laurențiu Hadîrcă & William Romans (eds.): *Language Policy and Conflict Prevention*. Leiden–Boston, Brill Nijhoff, 3–22. DOI https://doi.org/10.1163/97890_04357754_002
- Дрозда, Андрій.** 2014. Розрубати мовний вузол. Скільки російськомовних українців готові наполягати на російськомовності своїх дітей і внуків? Портал мовної політики, November 23. <http://language-policy.info/2014/11/rozrubaty-movnyj-vuzol-skilky-rosijskomovnyh-ukrajintsiv-hotovi-napolyahaty-na-rosijskomovnosti-svojih-ditej-i-vnukiv/>
- Fiala-Butora, János** 2020. The Controversy Over Ukraine’s New Law on Education: Conflict Prevention and Minority Rights Protection as Divergent Objectives? *European Yearbook of Minority Issues* 17(2020): 233–261. DOI: 10.1163/22116117_01701011
- Karácsonyi, Dávid – Kocsis, Károly – Kovály, Katalin – Molnár, József – Póti, László.** 2014. East–West dichotomy and political conflict in Ukraine – Was Huntington right? *Hungarian Geographical Bulletin* 2. pp. 99–134.
- Kocsis, Károly – Rudenko, Leonid – Schweitzer, Ferenc** eds. 2008. *Ukraine in maps*. Kyiv–Budapest: Institute of Geography National Academy of Sciences of Ukraine, Geographical Research Institute Hungarian Academy of Sciences.
- Kulyk, Volodymyr.** 2014. What is Russian in Ukraine? Popular Beliefs Regarding the Social Roles of the Language. In: Lara Ryazanova-Clarce (ed.): *The Russian Language Outside the Nation*. Edingurgh University Press, Edingurgh, pp. 117–140.;
- Pavlenko, Aneta** 2008. Multilingualism in Post-Soviet Countries: Language Revival, Language Removal, and Sociolinguistic Theory. *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 11. No. 3–4. pp. 275–314.
- Lozyns’kyi, Roman** [Лозинський, Роман] 2008. Мовна ситуація в Україні (суспільно-географічний погляд). Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, Львів, р. 246.

- Майборода Олександр** та ін. ред. 2008. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, Київ.
- Motyl, Alexander J.** 1985. Will the Non-Russians Rebel? State, Ethnicity and Stability in the USSR. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1987; Solchanyk, Roman: Language Politics in the Ukraine. In: Sociolinguistic Perspectives on Soviet National Languages. Their Past, Present and Future. Berlin–New York–Amsterdam: Mouton de Gruyter. pp. 57–105.
- Nagy, Noémi** 2019. Language Rights of European Minorities in the Administration of Justice, Public Administration and Public Services. International Developments in 2019. European Yearbook of Minority Issues 18(2021)/1: 113–140. DOI: https://doi.org/10.1163/22116117_01801006;
- Osnach, Serhij** [Оснач, Сергій]. 2015. Мовна складова гібридної війни. Портал мовної політики, June 13, <http://language-policy.info/2015/06/serhij-osnach-movna-skladova-hibrydnoji-vijny/>
- Phillipson, Robert – Skutnabb-Kangas, Tove** 2017.: Introduction to Volume 4. Language Rights: Challenges in Theory and Implementation. In: Skutnabb-Kangas, Tove and Phillipson, Robert eds. Language Rights. Volume 4, 1–13. London/New York: Routledge. p. 6.
- Rjabsuk, Mikola.** 2015. A két Ukrajna [Two Ukraines]. Örökség Kultúrpolitikai Intézet, Budapest. p. 136.
- Sakwa, Richard** 2015.: Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands. London: I.B. Tauris.
- Shumlianskyi, Stanislav** 2015. Conflicting abstractions: language groups in language politics in Ukraine. International Journal of the Sociology of Language 201. (2010) 135–161.;
- Stepanenko, Viktor** 2003. Identities and Language Politics in Ukraine: The Challenges of Nation-State Building. In: Farimah Daftary – François Grin (eds.): Nation-Building Ethnicity and Language Politics in transition countries. Local Government and Public Service Reform Initiative – Open Society Institute, Budapest. pp. 109–135.;
- Ulasiuk, Iryna.** 2012. The Ukrainian Language: what does the future hold? (A Legal Perspective). In: Antoni Milian-Massana (ed.): Language Law and Legal Challenges in Medium-Sized Language Communities. A Comparative Perspective. Institut d'Estudis Autònoms, Barcelona. pp. 25–51.

- Zabrodskaia, Anastassia – Ehala, Martin.** 2013. Inter-ethnic processes in post-Soviet space: theoretical background. Journal of Multilingual and Multicultural Development DOI: 10.1080/1434632.2013.845194. 1–2.
- Черничко, Степан – Фединець, Чілла.** 2014. Наш місцевий Вавилон. Історія мовної політики на території Закарпаття у першій половині ХХ століття (до 1944 року). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра».